

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Liechtenstein 2005

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Läget beträffande respekten för de mänskliga rättigheterna i Liechtenstein är gott. Levnadsstandarden är mycket hög i furstendömet som har en yta på 160 kvadratkilometer och en befolkning på ungefär 34 000 invånare. En tredjedel av befolkningen är utlänningar. Liechtenstein har överlämnat utförliga rapporter till några av de kommittéer som granskar efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna för mänskliga rättigheter

Liechtenstein – som är ett monistiskt land, det vill säga internationella avtal är direkt tillämpliga i den inhemska rättsordningen – har bland annat ratificerat:

- FN-konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna
- FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt de båda tilläggsprotokollen om individuell klagorätt och avskaffande av dödsstraffet
- FN:s rasdiskrimineringskonvention
- FN:s kvinnokonvention med tilläggsprotokoll
- FN:s tortyrkonvention
- FN:s barnkonvention med tilläggsprotokoll
- FN:s flyktingkonvention

Liechtenstein är med i Europarådet och har tillträtt den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Liechtenstein har även ratificerat Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen.

Liechtenstein är inte med i ILO och har inte ratificerat ILO:s åtta centrala konventioner (core labour standards) om mänskliga rättigheter.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Liechtensteins konstitution innehåller inga specifika stadganden om rätten till liv. Denna rätt härleds explicit genom landets ratificering av den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Rätten till liv försäkras vidare indirekt genom lagstadganden om förbud mot mord, dråp, medhjälp till självmord etc. Rätten till självförsvar grundas på proportionalitetsprincipen.

Skydd mot tortyr garanteras i landets konstitution samt genom anslutning till en rad konventioner.

Strafflagen skyddar vidare mot medicinska eller vetenskapliga experiment samt mot slaveri.

Landets polis får endast använda skjutvapen som en sista utväg. De situationer då skjutvapen får användas är särskilt stadgade.

Skollagen förbjuder aga.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades i Liechtenstein den 1 januari 1989. Vidare har landet ratificerat tilläggsprotokollen nr. 6 och nr. 13 till den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter. Dödsstraff är således förbjudet i landet i alla sammanhang.

5. Rättssäkerhet

Det liechtensteinska rättssystemet är indelat i *offentlig-* respektive *allmän rätt*. För efterlevnaden av den offentliga rätten finns den administrativa domstolen (Verwaltungsbeschwerde-Instanz) samt den konstitutionella domstolen (Staatsgerichtshof). Den administrativa domstolen handhar överklaganden av beslut av regeringen eller av någon av dess kommissioner eller råd. Dess domar kan inte överklagas.

Den konstitutionella domstolen handhar frågor av konstitutionell natur samt rättigheter garanterade i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och andra internationella konventioner.

Den allmänna rätten berör civil- respektive straffrätten. Principerna om bland annat muntlig framställning, personlig inställelse samt fri bevisföring inför domstolarna gäller.

Första domstolsinstans är Fürstliches Landgericht. Möjlighet finns att överklaga domar till "Fürstliches Obergericht". Den högsta instansen är "Fürstliches Oberster Gerichtshof".

Rättegångsförhandlingar är som regel offentliga. Undantagen motsvarar dem som förekommer enligt svensk rättsordning.

6. Personlig frihet

Landets konstitution garanterar en rad fri- och rättigheter liksom likhet inför lagen för alla medborgare. Varje inskränkning av dessa rättigheter måste ha lagstöd. Envar som anser att hans eller hennes rättigheter eller friheter har åsidosatts har rätt att anmäla detta till en domstol. Rättelse kan ske i form av undanröjande av beslutet och/eller i form av ersättning. Möjligheten att stämma landet inför den Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg finns sedan 1982.

Konstitutionen stadgar en rätt för utlänningar att bli behandlade enligt internationella överenskommelser, och i avsaknad av sådana, på reciprocitetsbasis.

7. Yttrandefrihet och mediefrihet

Yttrandefriheten garanteras i konstitutionen. Begränsningar i friheten återfinns i strafflagen i form av förbud mot bland annat förtal, störande av den allmänna ordningen, rasistiska uttalanden med mera.

Enligt en lag från 1999 skall mångfalden inom massmedierna säkerställas och på så sätt garantera en fri och självständig utveckling av medierna och den allmänna opinionen.

Mötesfriheten liksom föreningsfriheten är fastslagna i konstitutionen.

För etablerandet av en fackförening i landet krävs att denna måste ha avdelningar i minst fyra av landets kommuner samt ha minst 400 medlemmar som är liechtensteinska medborgare.

8. Religionsfrihet

Över två tredjedelar av befolkningen i landet, 76,5 procent, är katoliker. Konstitutionen fastställer att den romersk-katolska kyrkan är den officiella kyrkan i Liechtenstein, men garanterar samtidigt religionsfrihet och rätten att utöva medborgerliga och politiska rättigheter oavsett vilken religion man tillhör.

Antalet muslimer i landet uppskattas till 3,9 procent medan 7 procent är protestanter. Av befolkningen har 10,5 procent inte specificerat någon religionstillhörighet. Såväl den katolska som den protestantiska kyrkan erhåller statligt ekonomiskt stöd. Barn har rätt att bli befriade från religionsundervisningen i de statliga skolorna med hänvisning till

religionsfriheten. Intill dess att barn fyller 14 år är det föräldrarna eller utsedd förmyndare som har rätt att bestämma barnets religiösa uppfostran.

9. De politiska institutionerna

Liechtenstein är en konstitutionell monarki med demokratiska och parlamentariska traditioner. Arvsrätten till tronen är förbehållen manliga medlemmar av furstehuset Liechtenstein.

Enligt konstitutionen kan medborgarna utöva sina rättigheter genom direkta val och genom folkomröstningar. Direktdemokratin utövas också genom rätten att kunna ta initiativ till lagar, samt att begära folkomröstningar vad beträffar lagar och förordningar, men också vad gäller konstitutionen. Politiska rättigheter liksom att få rösta i parlamentsval (lantdagen) infaller den dag man fyller 18 år. Undantagna är personer som sitter i fängelse eller är omhändertagna enligt särskilda beslut.

Makten är uppdelad mellan den exekutiva (regeringen), lagstiftande (lantdagen) och den dömande (domstolarna).

Fursten är landets statsöverhuvud och representerar staten i dess relationer med utlandet. Han utser regeringen på rekommendation av lantdagen. Den relativt starka positionen som den regerande fursten innehar anses balanseras av den utbredda medborgerliga direktdemokratin i landet.

Parlamentet väljs på fyra år och består av 25 ledamöter som väljs genom direkta och hemliga val enligt ett proportionellt valsysteem. För närvarande finns det tre partier representerade i lantdagen; Progressiva Folkpartiet (FBP), med 12 platser, Patriotiska Unionen (VU) med tio platser och Fria listan (FL) som har tre mandat.

Lantdagens huvudsakliga funktion är att fatta beslut om lagar, godkänna internationella överenskommelser, godkänna budgeten, rekommendera regeringsledamöter och utse domare.

Regeringen består av fem ledamöter. Dessa utses av fursten på rekommendation av parlamentet.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

En stor del av landets arbetskraft rekryteras från grannländerna. Cirka 17 000 yrkesverksamma liechtensteinska medborgare finns registrerade, vilket representerar 50,7 procent av landets befolkning. Dessutom tillkommer cirka 13 000 som pendlar dagligen från grannländerna för arbete i Liechtenstein.

Arbetslösheten är låg och går sällan över 2 procent. Möjlighet finns, att vid "exceptionella" svårigheter, erhålla arbetslöshets- eller bostadsbidrag vid personliga, familjerelaterade eller andra sociala problem. Detta förutsätter dock att man inte kan få bidrag genom socialförsäkringar eller privata försäkringar.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Liechtenstein har ett väl utbyggt hälsovårdssystem. Antalet läkare i förhållande till befolkningen är högt. Medellivslängden för såväl män som kvinnor hör till den högsta i världen (82,5 år för kvinnor respektive 76,5 år för män). Spädbarnsdödligheten ligger på en mycket låg nivå. Alla delar av befolkningen har tillgång till grundläggande hälsovård av god kvalitet.

12. Rätten till utbildning

Den obligatoriska skolgången är nio år med skolstart vid sex års ålder. Skolgången är fri med undantag för böcker där föräldrarna måste betala 75 procent av skolböckernas kostnad. Aga är förbjudet enligt lag.

Det finns inget universitet i landet, men möjligheten att studera vid något av universiteterna i grannländerna garanteras genom bilaterala avtal. Studiebidsdrag kan utgå beroende på studentens inkomst och föräldrarnas tillgångar.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

13. Kvinnans ställning

Liechtenstein införde kvinnlig rösträtt först år 1984 och landet fick sin första jämställdhetslag år 1999. Det finns en av regeringen tillsatt jämställdhetsbyrå. Jämställdhetslagen syftar till att bland annat stimulera företagare att skapa arbetsförhållanden som är anpassade till kvinnors och familjers behov, belöna privata initiativ som syftar till att förbättra jämställdheten i landet, samt belöna individer som är involverade i relevanta jämställdhetsfrågor. År 2001 ratificerade Liechtenstein det fakultativa protokollet till FN-konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor.

Jämställdhetsfrågorna har under senare år fått ökad uppmärksamhet, men det torde fortfarande vara långt till en mer utbredd jämställdhet. Av regeringens fem ledamöter är endast en kvinna. I parlamentet med 25 medlemmar sitter endast sex kvinnor. Förvärvsfrekvensen bland kvinnorna är betydligt lägre än bland männen.

Utländska yrkesverksamma kvinnor har det svårare än män att ta med sig sina familjer och flytta till Liechtenstein, eftersom de i allmänhet tjänar mindre och således inte kan försörja sin familj på samma sätt som en man skulle kunna göra. En arbetssökande i landet måste kunna visa att hon eller han kan försörja sig för att överhuvudtaget få flytta till Liechtenstein.

År 2000 skapades Informations- och rådgivningsbyrån för kvinnor (Infra) i Liechtenstein, ett kvinnomigrationsprojekt vars syfte bland annat är att stödja självständigheten och integrationen av utländska kvinnor. Projektet samordnar främst språkutbildning samt ger råd och service. För detta projekt har Infra erhållit ett jämställdhetspris av regeringen. Härutöver erbjuder motsvarigheten till svenska Socialstyrelsen utländska familjer eller gifta par med olika nationaliteter, rådgivning eller terapi vid problem relaterade till migrationsfrågor. Man erbjuder även kurser i tyska språket. Några kvinnogrupper i landet erbjuder också barnomsorg.

Landets strafflag förbjuder handel med kvinnor och barn.

14. Barnens rättigheter

Bestämmelser som syftar till att förhindra sexturism finns i strafflagen från 2001 som stadgar straff för sexuella handlingar med minderåriga, även om dessa begåtts utomlands. Liechtenstein har undertecknat det fakultativa protokollet till barnkonvention om handel med barn, och protokollet till konventionen om gränsöverskridande brottslighet om förhindrande, bekämpning och bestraffning av handel med personer, särskilt kvinnor och barn.

Rätten till familje- respektive barnbidrag finns stadgat i lag. Barnbidrag utgår till familjer som lagligen bor eller är anställda i Liechtenstein. Familjer erhåller också barnbidrag genom skattelättnader och bostadsbidrag.

Kommunen i landet kan bevilja bostadsbidrag till familjer som behöver finansiellt stöd.

15. Olika befolkningsgruppers situation

Det finns inga stora etniska minoriteter i landet. De flesta utlänningar i landet är personer från grannländerna, där kulturen och språket är lika de som gäller i Liechtenstein. Proportionen av icke-tysktalande personer med annan kulturell bakgrund som kan ha svårt att integreras i samhället är därför relativt liten.

Landet stödjer integrationen av minoriteter genom bland annat språkutbildning samt särskilt stöd för kvinnor. Samtidigt anser landet att det är viktigt att stödja minoriteterna för bevarande av deras egen kultur och språk. Integrationen ses inte bara som en process där minoriteten skall inrätta sig efter majoriteten, utan skall också innebära ett erkännande av att mångfald berikar samhället i stort.

Alla som är bosatta i Liechtenstein har tillgång till de allmänna skolorna, den allmänna sjukvården samt övriga ekonomiska och sociala tryggheter som staten

erbjuder. Ett undantag gäller rätten att få utöva sina politiska rättigheter, att få rösta, för vilket krävs att man är medborgare i Liechtenstein.

16. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Lagstiftning som på olika sätt diskriminerar homosexuella togs bort 2001. En lag som möjliggör ingående av registrerat partnerskap mellan personer av samma kön är planerad.

17. Utlänningar och flyktingars rättigheter

En flyktinglag trädde i kraft 1998. Liechtenstein tog under åren 1998-2000 emot 600 flyktingar från före detta Jugoslavien. Efter konfliktens upphörande deltog Liechtenstein i ett omfattande repatrieringsprogram för flyktingar från Kosovo, där de flesta flyktingar reste hem. Eftersom flyktingarna tilläts arbeta under tiden de befann sig i Liechtenstein gavs de på så sätt möjlighet att samla ihop pengar vilka, tillsammans med stöd från att regeringen enligt repatrieringsprogrammet, kunde användas för att underlätta återresan. Cirka 120 personer, de flesta från Kosovo finns kvar i Liechtenstein, varav hälften har status som flyktingar.

Asylsökande bor i allmänhet i särskilda center intill dess ett slutligt beslut föreligger på deras asylansökan. De omfattas av sjuk- och olycksfallsförsäkringssystemet efter genomgången hälsotest vid inresa i landet. Då de erhåller arbete i framtiden dras kostnaden för dessa försäkringar från arbetstagarens lön.

När det gäller naturalisering gör lagen ingen skillnad på individens nationalitet. Den enda faktorn man tar hänsyn till i denna bemärkelse är hur lång tid som personen bott i Liechtenstein. Det är endast medborgare i landet som har rätt att rösta. Vidare är vissa yrken förbehållna medborgare.

I syfte att undervisa medborgarna i landet, och i synnerhet den yngre generationen, om landets flyktingpolitik, och om situationen för flyktingar, har flera informationskampanjer genomförts i skolorna och i "Ungdomsparlamentet 2000". Genom kampanjerna vill man bekämpa fördomar och förhindra främlingsfientliga tendenser. Barn till flyktingar måste enligt liechtensteinsk lag delta i skolutbildning.

18. Funktionshindrades situation

Anställda och egna företagare mellan 20 och 65 år är skyldiga att delta i landets försäkringssystem vilket betalar ut ersättning vid eventuell invaliditet. För barn och unga upp till 20 års ålder utgår särskild ersättning. Förutom en central myndighet för socialfrågor, finns i landet en sammanslutning för funktionshindrade som erhåller årligt bidrag från staten. Organisationen koordinerar

sport- och ungdomsgrupper, rullstolstransporter och andra researrangemang och beviljar också finansiellt stöd i vissa fall.

Företag som erbjuder särskilda platser för funktionshindrade personer kan erhålla stöd från myndigheterna. För individer som är helt utestängda från arbetsmarknaden på grund av sitt handikapp finns det terapicenter med 110 arbetsplatser på sex olika orter i landet.